

Cozt verhael en rechte ver-
claringe vande Entrepzinse / die des Eertz Hert-
togen Albertus volck ghedaen heeft op de Stadt Bergen op
 den Zoom en de wercken daer boren gelegen / op den xxij^{en}. Augusti
 1605. onder t'belept en conduitte van *Mons d'Hericourt.*

Widsjadens

Den bloedigen en tyranrigen Assault en stormen / gelchiet
 den xx^{en}. Septembzys daer nae int selve jaer / met ontrent seben duysent sol-
 daten te voet / ende sesse vanen Supteren des Eertz Hertoghen volck / onder
 t'belept van *Mons Deteraille*, dooz het aen dient en medegeven van *Mons de Labijse Gou-*
 verneur tot Hulst in Vlaenderen / en *Mons de Dete*, laest Gouverneur geweest
 (dooz den Eertz Hertoch) op t'Castel van Bouwe / en dewit-
 coemste en success van dien.

Gheviseert en gecorrigeert by den Heere Ridder Jonch. Paulus Bax
Gouverneur deser stadt Bergē op den Zoom, en den Capiteynen
des garnisoens en der Burgerie der voorsz. stadt.

26.

Ghedrukt tot Berghen op den Zoom
 By Jacob Camin / Anno 1605.

Cort verhael eñ rechte verclaringe bande
Entreprinse/ die des Certz Hertogen Albertus
volck ghedaen heeft op de stadt Bergen op den Zoom eñ
de wercken daer voren gelegen op den XXIen Augusti 1605,
onder t'beleyt eñ conduitte van Alons d'Hericourt,

Midtsgaders

Den bloedigen eñ tyrannigen Assault eñ stormen /
geschiet de XXIen Septembris daer nae int selve jaer / met
ontrent seven duysent soldaten te voet / ende sesse vanen
Kuyteren des Certz Hertoghen volck / onder t'beleyt van
Alons Detereille, door het aen diene eñ mede-geven van Alons
de Labysé Gouverneur tot Hulst in Vlaenderen / eñ Alons de
Dette, laetst Gouverneur geweest (voor den Certz Hertoch) op
t' Casteel van Wouwe / eñ de wtcoemste eñ succes van dien.

*Ghevisiteert eñ gecorrigeert by den Heere Ridder Jonch. Paulus Bax
Gouverneur der stadt Bergē op den Zoom, eñ den Capiteynen des
garnisoens eñ der Borgerie der voorsz stadt.*

Ghedruckt tot Berghen op den Zoom
By Jacob Canin / Anno 1605

Ten gerieve van den lezer anno 2019 is vanaf pag 18 dezelfde tekst
in een moderner lettertype bijgevoegd
[Prent van de mislukte aanslag van aartshertog Albertus](#)

Mislukte AANSLAG VAN HARTSHertog ALBERTUS op BERGEN-op-ZOOM. 20 September 1605.

Cort verhael en rechte verclaringe vande Entreprinse/ die des Eertz Hertogen Albertus volck ghedaen heft op de stadt Bergen op den Zoom en de wercken daer voren gelegen op den XXIIen Augusti 1605, onder t'beleyt en conduitte van Mons d'Hericourt,

Midtsgaders: Den bloedigen en tyrannigen Assault en stormen / geschiet de XXen Septembris daer nae int selve jaer op onse voorsz stadt Bergen / met ontrent seven duysent soldatē te voet / ende sesse vanen Ruyteren des voorsz Eertz Hertoghhen volck / onder t'beleyt en conduitte van Mons Deterville, door het aen-diene en mede-geven van Mons de La Biisé Gouverneur tot Hulst in Vlaenderen / en Mon de Dette, laetst Gouverneur geweest (voor den Eertz Hertoch) op t' Casteel van Wouwe / en de wtcoemste en succes van dien.

Naer dat den Eertz Hertoge Albertus op den 17. Augusti 1605 heeft doen vsamelen en assembleren van diversche steden / Casteelen en fortressen / den nombre van ontrent vier duysent voetvolcx en dry vanen Ruyteren / tot Beveren inden lande van Waes en op Blockersdijck / heeft de selvige (naer dat onder den ghemeynen man en soldaten was wtghestroyt en te kennen gegeven / als dat sy de selven aenslach verdacht hadden op t'lant vā Casande / Ardenborch / Sluys / oft Psendijck / met groote gereetschap van Picken / Spaen / Houweelen / Bylē / Petarssen / Laddereren / Ober-wercken / Granaten /

Bruggen / Schuyten / en̄ meer andere amunitie vā
Orloge) doen overschepen en̄ oversetten van Calloo en̄ daer
ontrent op den Cauwesteynschen Dijck ober t' lange Beck / en̄
zijn alsoo op den 21. Augusti 1605 (wesende t' Antwerpen de
kermesse ofte L. Vrouwen omme ganck /) gecomen naer
Bergen op den Zoom voors; des morgens ontrent de clocke
tusschen twee en̄ drye uren vanden langen Noortgeest lanck
het verdroncken Lant / genaemt het Noort-lant / door de
stadts Haven / also het als doen leegh' water was en̄ hebben
stracx het buyten-werck / ghenaemt Beck-af / met ontrent
duysent mannen beclommen dewelcke door t' marasch en̄
Haven gemarcheert quamen. Dit vernemende de Santinelle op
t'selbe buytenwerck / heeft terstont alarm gemaect en̄
tweemaal op de vyant gheschoten: Maer also de Wacht die int
voors; Beck-af ghehouden wert / niet suffisant en̄ was om
alsulcken menichte te wederstaen / hebben t'selbe buytenwerck
verlaten / hare vlucht en̄ vertreck nemende achter wt ober den
Houtwer-dijck commende onder de palissaden van den Water-
molen (het welk een seer smal dijcxken is) en̄ schuylden alsoo
onder de vleugelen van der stadt.

Nu den vyant t'selbe buyten-werck ge-entert en̄ vobert
hebbende / hebben hun aldaer in twee hoope gedeelt / den
eenen hoop om de palissaden voor de Redoubte af te houwē /
dewelcke tot bescherminge vā St Jacobs-Doorte leyt / en̄ die
selbe ingenomē hebbende / meyndē dat sy inde stadt waren /

eñ riepen aldaer: *Ville gagné, Courage, vive la Mlesse: Aprochons Alessieurs, aprochons Souldats.* Maer die Borghers der stadt hebben hun met de Soldaten aldaer seer cloeckelicken geweert / met schieten steken eñ slaen / eñ naer dat haer cruyt eñ loot een weynich failleerden / hebben deselve seer bromelicken door het worpen van steenen geresisteert / so dat sylieden moesten afwijcken eñ de vlucht nemē / latende also op de selve Redoubte eñ Beck-af liggen ettelicke dooden eñ vele gequetsten, overmidts daer stracx in abundantie cruyt ende loot ghenoech quam.

De andere troupe des vyants / zijn langs den Haben-dijck onder aenden voet van het voors; buyten-werck na de stadt geapprocheert / eñ hebben op een corten stont twee stercke staketsel-poorten (die buyten de Water-poorte staen) met Petars open doen springen / daer sy hun met de geheele troupe stracx door begeben hebben naer de voors; Water-poorte / alwaer sylieden (naer dat sy een Hekenwerck ter Aerden gedrongen hadden) eenen springher voor hingen / maer den selven spranck niet: Oock soo wert den selven die dat werck aldaer aen stack / eñ noch meer andere / met steenen doot gheworpen: boven welcke voors; poorte / so wert een broom Lieutenāt vande Compagnie van Capiteyn Bernardt / Pluchard genaemt / doot geschoten / eñ bovē St Jacobs-poorte voors; / noch ettelicke gequetste / maer geen borger noch soldaet vande selve quetsueren gestorvē. Den Heere

Ridder Gouverneur Jonch. Paulus Bax / presenteerde hem
aldaer oock van t'begin des alarms totten eynde desselfs /
gebende couragie en̄ moet beyde aen borgers ende soldaten:

Maer nae menschelicker wijze was het onmogelic dat de selve
stadt mochte behouden blijven / en̄ den Inwoonderen vande
doot ghepreserveert / overmits dat de helft van t'garnizoen
maer op de wacht en̄ was / als niet geadvverteert noch
geadviseert zijnde van alsulcken Aenslacht en̄ Entreprinse: en̄
den vyant aen comende met alsulcken ongehoorde / ja by na
onbekende militaire instrumenten: Die in also corten tijt
Poorten en̄ Palissaden in stucken connen breken / daer sy
stracx conden door loopen en̄ marcheren in gelede: en̄ hadden
by naer hun faict geexploicteert / al eer de borgers ofte
soldaten (door de grootheyt der stadt / en̄ elck ter ruste
wesende binnen hare huysen) conden by de Poorte gecomen
daer den vyant hem presenteerde.

De meyninge des vyants was dese: Dewijle sylieden versekert
waren dat onse voorsz stadt swach van garnisoene was / en̄ de
Water-poorte geopent zijnde / stracx de voorsz duysent manne
te divisere en̄ deelen in twee trouppen: Latende de eene trouppe
marcheren by noorden langs de veste na de Steenberghe-
poorte / en̄ de andere trouppe by zuyden nae de Bosch-poorte
toe / daer haer de Cavallerie met den anderen resteerende
hoop infanterie / oock verthoonden en̄ alarm maeckten / omme
de selve Poorten also te openen / en̄ hunne complicen inne te

laten / de Innewoonderen cleyn eñ groot / jonc eñ oudt / edel
eñ onedel te massacrerem: Haren lust eñ contemplatie te neme
dry dagen lanck int moorden: Schoffieren van vrouwen:
Violeren ende vercrachten van dochters / als andere
ongetoloreerde tyrannye / dwelc de goeden God hun niet eñ
heeft willen toelaten / maar heeft genadelicken voor de
Inwoonderen geweest / deselve gebende mannelicke herten tot
wederstant haerder byanden / die met groote schande de selve
stadt hebben moeten verlate / met verlies van ontrent dertich
doode / waer onder een Capiteyn was / noch XX gevangenen
eñ 200 gequetste: Latende tot dienste eñ oorboere van deselve
stadt alle hunne voorsz amunitie van oorloghe / met seer vele
wapenen / wel om te monterem 400 mannē. Eyndelicken
hebben splieden (siende dat haren Aenslach / volgens hare
meyninge eñ begeerte / niet is gesuccedeert) de arme
Lantlieden int af trecken na Antwerpen / seer tyrannichlickem
mishandelt / overmidts hare Entreprinse niet eñ was
ghesuccedeert als voorsz is: scheldende de selve voor verraders
/ eñ hun accuserende / dat sy die van Bergen van dit exploit
souden gheadverteert hebben: Roobende haer met gewelt hunne
middelen eñ goederen / dewelcke seer te beclagen zijn / eñ
moesten alsulcken force eñ gewelt met patiëntie van hun
verdragen / eñ seyden opentlickem tegen de arme Lantlieden /
dat sy dit moestē lyden om dat haren Aenslach niet eñ was
geeffectueert.

Daer naer:

Op den 19 Septembris 1605 soo heeft den voornoemden Ridder Jonch. Paulus Bax eenige Ruyters wtgesonden naer het quartier van Antwerpen / om te siene en te verneme offer eenige vergaderinge van des vyants volck was op den Brabantschen bodem / na dat hy vernomen hadde het groot preparaet en toerustinghe van vele / ende menigerhande amunitie van Oorloge en ingenieuse Instrumentē die binnen de Warande te Brussel en Antwerpen gereet gemaect warē / wachtende alleenlick na de versamelingē vā t'volck die t'exploict (alsdoen noch onbekent) souden te wege brengen: Soo ist dat de voorsz Ruyteren den selven dach ontrent ten 10 uren voor noen rencontre hebbē gevondē van Cavaillerie by den Dorpe van Stabroeck / der welcker eenen byden vyant gevangen wert / en de half gedevaliseert zijnde / hebbent noch ontloopē / en brachten de tijdinge binnen deser stadt ontrent den noen.

En tegens den avont met het sluyten der poorten: Soo heeft den Heer Gouverneur voornoemt andermael soldaten wtgesonden / om te vernemen oft er ergens volc op de bane was dewelcke ten 10 uren indē avont zijn wederomme voor de stadt gecomen: Roepende aen de Santinelle / dat den vyant met gheheel de macht op den Rae-bergh was / welcke plaetse geen mosquet-schote van der stadt en is / te voet en te peerde / met bruggen/ schuyten / en allerhande amunitie van Oorloge

/ eñ naer hun duncken was het een royael Legher / overmidts dat alle wegghen eñ heirbanen / rontomme de stadt / met vrygshsvolck beset waren: Ten welcken sijne den voorsz Heere Gouverneur ontrent ten XI uren inden avont ettelicke stukken geschuts dede af schietē / eñ een byerbaken aansteken / op dat die Schanssen t'eynde de Havē deser voorsz stadt en die stadt eñ lande Tholē / mitsgaders die van Wouwe eñ Steenbergē mochten adverteert eñ op hunne hoede zijn / oft mogelijk de byant daer henen wilde trecken / op welke ure den byant de voorsz stadt Berge meynden besprongen te hebbe / maar wert overmits het voorsz schieten noch opgehouden tot by den 2 uren inden morgenstont / wesende de 20 Septembris. Den byant was geheel stille tot dier tijt / eñ die vā binnen eñ maecten geen rumoer / maer wachtē met devotie op haerlieder coemste malcandere in stillicheyt couragerende.

So haest alst nu twee uren was heeft de byant die bij de noordē der voorsz stadt waren / eñ ooc dē meestē wech te marcheren hadden / een seyne of teeken gedaen / aen de gene die by zuyden der stadt lage / als dat syliedē bereyt warē terstont te stormē eñ aen te vallen eñ dat door twee byerpislen of feujoyen / die syliedē ober de stadt inde locht schotē / het welke op d' ander syde vande stadt by pegelincken conde gesien worden: Na welke gedaen seyne den byant stracx de voorsz stadt vā vijf sydē heeft besprongē / te wetē / eerst aē 't Bagijnebollewerc / de Steenberghe'sche poorte / t'Ravelijn d'Orangie

/ eñ met een brugge ober de nieuwe Havē de Polder / tusschen de zuydschansse eñ Beck-af genaemt St Jacobs-polder / met alsulcker vehementie eñ couragie / dattet by na onmogelijk ware met pennen te schrijvē: Want oft mē van binnē schote met grof geschut / met mosquettē / calibers ofte roers / sy quamen evē dapper eñ wel gemoet aen / dringende voorts als een yseren berch / insonderheyt aen de Steenbersche poorte / alwaer sy op een groot quartier ure tijts drye poorten in stuckē hadden doen springē / eñ de optreckēde Valbrugge beclommē / nedergebelt / eñ in stucken / met alle sloten / grendelen eñ ysere boome / door middel vā diversche ingenieuse eñ artificieuse instrumenten / so datter anders niet meer eñ resteerden te velle of neder te worpē van binnēste Poorte / (welcke de eerste Poorte is van der stadt als mē na buyten wilt gaen) die de borgerie met hulpe des garnisoens op groevē / Wagens eñ boomen daer inne voerden / eñ also v̄hinderden binnen te comen.

De Tambourijns der vyanden sloegen alarm voor de binnenste Poorte binnen de wallē der stadt: Roepende tegen die van binnē. *Nu moet ghy hayr laten, sja sja: Marchons, avant avant, approchons approchons: Couragie couragie.* Daer eñ tegen de borgers eñ soldaten van binnen riepen ooc met luyder stemmē: *Coemt aen, coemt aen ghy schelmē: Hadden wy u slechts binnen onse stadt, wy soudē u wel leeren Couragie makē:* eñ riepen voorders: *Haes op Papen: Haes*

op Papen-dieven: Haes op ghy schelmen en̄ moorders. Loopt na Scherpen-heubel en̄ Halle uwe I. Vrouwe vā Mirakel besoeckē, dat sy u helpen Bergen winnen.

De Vrouwen en̄ kinderē en̄ mogen hier ooc niet v̄geten wordē: Want daer en̄ is noyt in geene plaetsen gehoort oft gesien vā alsulckē cloeckmoedicheyt deser vrouwe en̄ kinderē / want God heeft die selbige oogenschijnlic mannelicke herten gegeven, so dat sylieden qualic bande vesten ofte wallē te smijten warē geweest: Sy zijn de borgers en̄ soldatē wtermate seer behulpsaem geweest: Wāt sy brachten aen / Cruyt / Loot / Peck-reepen / Alenc-yzers / Steenē / stroo / byer / Wijn / en̄ veelderley noodige dinge meer / tot resistentie van de vyant: Ja daer zijn sommige vrouwē geweest / die hare cleyne siecke kinderckēs wt der wiegē name / en̄ gebruyctē de selve wiegē in plaetse vā mandekens / overmits sy ands niet by der hant en̄ hadden en̄ brachtense also / geladen zijnde met steenē op de wallen. Nu / de andere cleynhertige vrouwe en̄ kindere / hebbē haer int openbaer op't middē der strate / vallende op hunne knyen / begevē ten gebede / heffede hare oogē en̄ handen op na den Hemel / bechtende also met de Wapens des geloofs voor ons tot Gode. De Innewoondere / die by allē bekēt zijn roomsche Catholijcke te wesen / hebbe hun oec niet min als de andere / ae de wallen late vinden / roepende: *Slaet doot de schelmen / slaet doot de diebē / en̄ laet ons doch niemant van haerliedē gebangen neme / maar al*

doot smijten / eñ hebben also meer als de andere borgers om des vyants onderganc geroepē.

De ruyteren des vyants, staende inde Zant-strate, hoorende hun eygen volc de trommelen slaen binnen der stadts voors; wallen . hebbē stracx de trompetten daer tegēs gestekē / eñ zijn also op staende voet na de stadt geapprocheerd om inne te comen: Maer God heeft ter selver tijt / allē den gene die tot defentie der selver stadt ware vechtēde / merckelicke stercheyt gegebē. De voors; Heere Ridder Gouverneur Bax heeft niet geweest als de slaperige in dese stormē eñ bloedige assaultē, maer persoonlijcke hem over al int beorste gepresenteert / te peerde sittēde / also hy qualic te beene is / overmitd diversche gebrekē eñ quetsuerē / die hy in voorledē tijden (int voorstaen eñ welbare deser vereenichde Provintien) voor zijne vyant behaelt heeft: Houdende dē teugel oft toom zijns Peerts met zijne zabel in de slincke hant / eñ met de rechte hant de Pecrinalen / die by syne dienaarē eñ Moor / geladen eñ gespannen werdē / daer hy den vyant mede heeft helpē chargerē tot defentie vande voors; stadt: De soldatē gecourageert / roepende: *Courage courage / t'sa borgers lustich soldatē* / dewelcke in geene wegē eñ flauden / met schieten / stekē / worpen met Balkoenen / brandende Pecreepen / Alenc-yzers / met steenen eñ brandende stroo. De E. Magistraet / eñ de Kerckē-dienaers deser stadt / eñ zijn ooc niet int achterste geweest, / maer hebbē hun als de meeste

ÿboecht daer de slagē geen gebret eñ warē / gebende de
borgers eñ soldaten couragie.

Eñ Claes Luytss Capiteyn over de Compagnie vā Amstelredā
/ de wacht hebbende met zijne Compagnie op t'voorsz Beck-af
/ heeft hem ooc seer bromelicke gequeten / want so haest als
hy den vyant na dē voorsz Polder sach maecherē / heeft zijne
soldaten in goede ordē gestelt / eñ daer op seer lustich doē
vyer gevē / so dat den vyant van daer niet eñ conde scheyden
sonder te hebbē een groote menichte van doodē eñ gequetstē /
die sy op ettelicke wagens mede namen.

Aen de bosch-poorte was dē vyant alreede over de palissaden
der vesten / eñ int opclimmē der wallē / met honderdē / maer
de borgers noch de soldatē en condense niet gewaer wordē /
overmits de groote duysterniz / wt die dat het een weynich
regende: maer na dat sy achterdencken cregen / dat den vyant
soude mogen onder de wallen zyn / hebbē stracx groote
menichte vā brandende stroo ober de borstweere in de bestē
geworpē / door welcke middel sylviedē den vyant seer
bescheydentlic sagen / eñ hebbē stracx daer op met alle hunne
macht gedechargeert / nae welcke ontdeckinge dē vyant hare
brandende lonten wt hunne blecke kokers trocken / eñ lichten
even als of men in eenen gloeyenden oven hadde gesien.
Emmers sy hebbē met schande moeten af trekken / latēde hier
doot den Baroen d'Armesthein geboren van Styria / met noch
negē Capiteynen / eñ ontrent 100 dooden / die hier in dry

putten begraven zijn; en daer en boven laghen alle wegen tot by Antwerpen toe / bezaeyt met doode lichamen / die van hare quetsueren onderweghen ghestorben zijn / en in andere verscheydē wegen / daer in sy vdoolt ware / zijn noch seer vele doode gevonde ongeplondt / in sommige plaetse in de veertich / sommige min en sommige meer.

Alles wat de borghers en soldaten hebben connen becomen en int leven vinden (gheduerende de furie) hebben sy by den leven niet verschoont / maer al doot gesmetē. Eyntelijcken / hebben sy hare wagens / die sy herwaerts brachtē / geladen zijnde met allerhande amunitie vā Orloge / wederomme naer Antwerpen bebrachtet en geladen met doode ende gequetste lichamē / tot meer als achtendertich wagens in getale: Hebbende oock de arme Huyslieden onderwegen Antwerpen ghedwongen de dooden (van geene merckelicke offitie zijnde) te begrave. Doch zijn versekert / sommige der selver wagenen met XII. XIII. en XIIIII. So doode als gequetste lichamen zijn geladen geweest.

De kogels die by den vyant gheschoten zijn geworden / waren gevalscht en ghefenijnicht: Want de gene die daer mede gequetst zijn geweest / te weten / eenen borger / is daer af ghestorben / al hoe wel met geen doodelicke wonde en was: en hebbē boven dien niet meer als noch eenen soldaet verloren : Dit is al t'samen het verlies dat wy onder onse borgers en soldaten hebben gehadt.

D'oberste Conducteur hier van is geweest Mons Deterville,
eñ was vergheselschapt met ontrent seven duysent voetvolcr eñ
ontrent sesse hondert Ruyteren. De Almachtige ende
ghenadighe God sy loff / prijs / eñ eere / die dese stadt eñ de
Inwoonderen der selver / soor ghetrouwelicken beschermt
heeft / van nu aen tot inder eeuwichheyt / Amen.

Ghevisiteert eñ gecorrigeert by den Heere Ridder Jonch. Paulus Bax
Gouverneur der stadt Bergē op den Zoom, eñ den Capiteynen des
garnisoens eñ der Borgerie der voorsz stadt.

Ghedruckt tot Berghen op den Zoom

By Jacob Canin / Anno 1605

Dit boek in Google books

A [zwartwit](#)

B [Kleur](#)

C [Kleur](#)

Cort verhael eñ rechte verclaringe bande Entreprinse/

die des Eertz Hertogen Albertus volck ghedaen heeft op de stadt
Bergen op den Zoom eñ de wercken daer voren gelegen op den
21en Augusti 1605, onder t'beleyt eñ conduitte van Mons
d'Hericourt,

Midtsgaders

Den bloedigen eñ tyrannigen Assault eñ stormen / geschiet de 20en
Septembris daer nae int selve jaer / met ontrent seven duysent
soldaten te voet / ende sesse vanen Ruyteren des Eertz Hertoghen
volck / onder t'beleyt van Mons Detereille, door het aen diene eñ
mede-geven van Mons de Labÿsé Gouverneur tot Hulst in
Vlaenderen / eñ Mons de Dette, laetst Gouverneur geweest (voor
den Eertz Hertoch) op t' Casteel van Wouwe / eñ de wtcoemste eñ
succes van dien.

Ghevisiteert eñ gecorrigeert by den Heere Ridder Jonch. Paulus Bax
Gouverneur der stadt Bergē op den Zoom, eñ den Capiteynen des
garnisoens eñ der Borgerie der voorsz stadt.

Ghedruckt tot Berghen op den Zoom
By Jacob Canin / Anno 1605

aer dat den Eertz Hertoge Albertus op den 17. Augusti 1605 heeft doen v̄samelen eñ assembleren van diversche steden / Casteelen eñ fortressen / den nombre van ontrent vier duysent voetvolcx eñ dry vanen Ruyteren / tot Beveren inden lande van Waes eñ op Blockersdijck / heeft de selvige (naer dat onder den ghemeynen man eñ soldaten was wtghestroyt eñ te kennen gegeven / als dat sy de selven aenslach verdacht hadden op t'lant v̄ Casande / Ardenborch / Sluys / oft Ysendijck / met groote gereetschap van Picken / Spaen / Houweelen / Bylë / Petarssen / Ladderen / Over-wercken / Granaten / Bruggen / Schuyten / eñ meer andere ammunitie v̄ Oorloge) doen overschepen eñ oversetten van Calloo eñ daer ontrent op den Cauwesteynschen Dijck over t'lange Reck / eñ zijn alsoo op den 21. Augusti 1605 (wesende t' Antwerpen de kermesse ofte L. Vrouwen ommeganck/) gecomen naer Bergen op den Zoom voorsz des morgens ontrent de clocke tusschen twee eñ drye uren vanden langen Noortgeest lanx het verdroncken Lant / genaemt het Noort-lant / door de stadts Haven / also het als doen leegh' water was eñ hebben strax het buytenwerck / gheenaemt Beck-af / met ontrent duysent mannen beclommen dewelcke door t' marasch eñ Haven gemarcheert quamen. Dit vernemende de Santinelle op t'selve buytenwerck / heeft terstont alarm gemaect eñ tweemaal op de vyant gheschoten: Maer also de Wacht die int voorsz Beck-af ghehouden wert / niet suffisant eñ was om alsulcken menichte te wederstaen / hebben t'selve buytenwerck verlaten / hare vlucht eñ vertreck nemende achter wt over den Houwer-dijck commende onder de palissaden van den Water-molen (het welk een seer smal dijcxken is) eñ schuylden alsoo onder de vleugelen van der stad.

Nu den vyant t'selve buyten-werc ge-entert eñ vòvert hebbende / hebben hun aldaer in twee hoope gedeelt / den eenen hoop om de palissaden voor de Redoubte af te houwē / dewelcke tot bescherminge vā St Jacobs-Poorte leyt / eñ die selve ingenomē hebbende / meyndē dat sy inde stadt waren / eñ riefen aldaer: *Ville gagné, Courage, vive la Messe: Aprochons Messieurs, aprochons Souldats*. Maer die Borghers der stadt hebben hun met de Soldaten aldaer seer cloeckelicken gewoert / met schieten steken eñ slaen / eñ naer dat haer cruyt eñ loot een weynich failleerden / hebben deselve seer vromelicken door het worpen van steenen geresisteert / so dat sylieden moesten afwijcken eñ de vlucht nemē / latende also op de selve Redoubte eñ Beck-af liggen ettelicke dooden eñ vele gequetsten, overmidts daer stracx in abundantie cruyt ende loot ghenoech quam.

De andere troupe des vyants / zijn langs den Haven-dijck onder aenden voet van het voorsz buyten-werck na de stadt geapprocheert / eñ hebben op een corten stont twee stercke staketsel-poorten (die buyten de Water-poorte staen) met Petars open doen springen / daer sy hun met de geheele troupe stracx door begeven hebben naer de voorsz Water-poorte / alwaer sylieden (naer dat sy een Hekenwerck ter Aerden gedrongen hadden) eenen springher voor hingen / maer den selven spranck niet: Oock soo wert den selven die dat werck aldaer aen stack / eñ noch meer andere / met steenen doot gheworpen: boven welcke voorsz poorte / so wert een vroom Lieutenāt vande Compagnie van Capiteyn Bernardt / Pluchard genaemt / doot geschoten / eñ bovē St Jacobs-poorte voorsz / noch ettelicke gequetste / maer geen borger noch soldaet vande selve quetsueren gestorvē. Den Heere Ridder Gouverneur Jonch. Paulus Bax / presenteerde hem aldaer oock van t'begin des alarms totten eynde desselfs / gevende couragie eñ moet beyde aen borgers ende soldaten:

Maer nae menschelicker wijze was het onmogelic dat de selve stadt mochte behouden blijven / eñ den Inwoonderen vande doot ghepreserveert / overmits dat de helft van t'garnizoen maer op de wacht eñ was / als niet geadverteert noch geadviseert zijnde van alsulcken Aenslacht eñ Entreprinse: eñ den vyant aen comende met alsulcken ongehoorde / ja by na onbekende militaire instrumenten: Die in also corten tijt Poorten eñ Palissaden in stucken connen breken / daer sy stracx conden door loopen eñ marcheren in gelede: eñ hadden by naer hun faict geexploicteert / al eer de borgers ofte soldaten (door de grootheyt der stadt / eñ elck ter ruste wesende binnen hare huysen) conden by de Poorte gecomen daer den vyant hem presenteerde.

De meyninge des vyants was dese: Dewijle sylieden versekert waren dat onse voorsz stadt swach van garnisoene was / eñ de Water-poorte geopent zijnde / stracx de voorsz duysent manne te divisere eñ deelen in twee trouppen: Latende de eene trouppe marcheren by noorden langs de veste na de Steenberghe-poorte / eñ de andere trouppe by zuyden nae de Bosch-poorte toe / daer haer de Cavallerie met den anderen resterende hoop infanterie / oock verthoonden eñ alarm maecken / omme de selve Poorten also te openen / eñ hunne complicen inne te laten / de Innewoonderen cleyn eñ groot / jonc eñ oudt / edel eñ onedel te massacrerem: Haren lust eñ contemplatie te neme dry dagen lanck int moorden: Schoffieren van vrouwen: Violeren ende vercrachten van dochters / als andere ongetoloreerde tyrannye / dwelc de goeden God hun niet eñ heeft willen toelaten / maar heeft genadelicken voor de Inwoonderen geweest / deselve gevende mannelicke herten tot wederstant haerder vyanden / die met groote schande de selve stadt hebben moeten verlate / met verlies van ontrent dertich doode / waer onder een Capiteyn was / noch 20

gevangenen eñ 200 gequetste: Latende tot dienste eñ oorbore van deselve stadt alle hunne voorsz amunitie van oorloghe / met seer vele wapenen / wel om te monteren 400 mannẽ. Eyndelicken hebben sylieden (siende dat haren Aenslach / volgens hare meyninge eñ begeerte / niet is gesuccedeert) de arme Lantlieden int af trecken na Antwerpen / seer tyrannichlicken mishandelt / overmidts hare Entreprinse niet eñ was ghesuccedeert als voorsz is: scheldende de selve voor verraders / eñ hun accuserende / dat sy die van Bergen van dit exploit soudent gheadverteert hebben: Roovende haer met geweld hunne middelen eñ goederen / dewelcke seer te beclagen zijn / eñ moesten alsulcken force eñ geweld met patiëntie van hun verdragen / eñ seyden opentlicken tegen de arme Lantlieden / dat sy dit moestẽ lyden om dat haren Aenslach niet eñ was geffectueert.

Daer naer:

Op den 19 Septembris 1605 soo heeft den voornoemden Ridder Jonch. Paulus Bax eenige Ruyters wtgesonden naer het quartier van Antwerpen / om te siene eñ te verneme ofter eenige vergaderinge van des vyants volck was op den Brabantschen bodem / na dat hy vernomen hadde het groot preparaet eñ toerustinghe van vele / ende menigerhande amunitie van Oorloge eñ ingenieuse Instrumentẽ die binnen de Warande te Brussel eñ Antwerpen gereet gemaect warẽ / wachtende alleenlick na de versamelinghe vã t'volck die t'exploit (alsdoen noch onbekent) soudent te wege brengen: Soo ist dat de voorsz Ruyteren den selven dach ontrent ten 10 uren voor noen rencontre hebbẽ gevondẽ van Cavallerie by den Dorpe van Stabroeck / der welcker eenen byden vyant gevangen wert / eñ de half gedevaliseert zijnde / hebbent noch ontloopẽ / eñ brachten de tijdinge binnen deser stadt ontrent den noen.

En tegens den avont met het sluyten der poorten: Soo heeft den Heer Gouverneur voornoemt andermael soldaten wtgesonden / om te vernemen oft er ergens volc op de bane was dewelcke ten 10 uren indē avont zijn wederomme voor de stadt gecomen: Roepende aen de Santinelle / dat den vyant met gheheel de macht op den Rae-bergh was / welcke plaetse geen mosquet-schote van der stadt eñ is / te voet eñ te peerde / met bruggen/ schuyten / eñ allerhande amunitie van Oorloge / eñ naer hun duncken was het een royael Legher / overmidts dat alle weggen eñ heirbanen / rontomme de stadt / met vrijghshvolck beset waren: Ten welcken sijne den voorsz Heere Gouverneur ontrent ten 11 uren inden avont ettelicke stukken geschuts dede af schietē / eñ een vyerbaken aan-steken / op dat die Schanssen t'eynde de Havē deser voorsz stadt en die stadt eñ lande Tholē / mitsgaders die van Wouwe eñ Steenbergē mochten advertteert eñ op hunne hoede zijn / oft mogelic de vyant daer henen wilde trecken / op welcke ure den vyant de voorsz stadt Berge meynden besprongen te hebbe / maar wert overmits het voorsz schieten noch opgehouden tot by den 2 uren inden morgenstont / wesende de 20 Septembris. Den vyant was geheel stille tot dier tijt / eñ die vā binnen eñ maecten geen rumoer / maer wachtē met devotie op haerlieder coemste malcandere in stillicheynt couragerende.

So haest alst nu twee uren was heeft de vyant die bij de noordē der voorsz stadt waren / eñ ooc dē meestē wech te marcheren hadden / een seyne of teeken gedaen / aen de gene die by zuyden der stadt lage / als dat syliedē bereyt warē terstont te stormē eñ aen te vallen eñ dat door twee vyerpijlen of feujoyen / die syliedē over de stadt inde locht schotē / het welcke op d' ander syde vande stadt by pegelincken conde gesien worden: Na welcke gedaen seyne den vyant stracx de voorsz stadt vā vijf sydē heeft besprongē /te wetē / eerst aē 't Bagijne-

bollewerck / de Steenberghe'sche poorte / t'Ravelijn d'Orangie / eñ met een brugge over de nieuwe Havē de Polder / tusschen de zuydtschansse eñ Beck-af genaemt St Jacobs-polder / met alsulcker vehementie eñ couragie / dattet by na onmogelijk ware met pennen te schrijvē: Want oft mē van binnē schote met grof geschut / met mosquettē / calibers ofte roers / sy quamen evē dapper eñ wel gemoet aen / dringende voorts als een yseren berch / insonderheyt aen de Steenbergsche poorte / alwaer sy op een groot quartier ure tijts drye poorten in stuckē hadden doen springē / eñ de optreckēde Valbrugge beclommē / nedergevelt / eñ in stucken / met alle sloten / grendelen eñ yser boome / door middel vā diversche ingenieuse eñ artificieuse instrumenten / so datter anders niet meer eñ resteerden te velle of neder te worpē van binnēste Poorte / (welcke de eerste Poorte is van der stadt als mē na buyten wilt gaen) die de borgerie met hulpe des garnisoens op groevē / Wagens eñ boomen daer inne voerden / eñ also v̄hinderden binnen te comen.

De Tambourijns der vyanden sloegen alarm voor de binnenste Poorte binnen de wallē der stadt: Roepende tegen die van binnē. *Nu moet ghy hayr laten, sja sja: Marchons, avant avant, approchons approchons: Couragie couragie.* Daer eñ tegen de borgers eñ soldaten van binnen riepen ooc met luyder stemmē: *Coemt aen, coemt aen ghy schelmē: Hadden wy u slechts binnen onse stadt, wy soudē u wel leeren Couragie makē: eñ riepen voorders: Haes op Papen: Haes op Papen-dieven: Haes op ghy schelmen eñ moorders. Loopt na Scherpen-heuvel eñ Halle uwe L. Vrouwe vā Mirakel besoeckē, dat sy u helpen Bergen winnen.*

De Vrouwen eñ kinderē eñ mogen hier ooc niet v̄geten wordē: Want daer eñ is noyt in geene plaetsen gehoort oft gesien vā alsulckē cloeckmoedicheyt deser vrouwe eñ kinderē / want God heeft die selvige oogenschijnlic mannelicke herten gegeven, so dat sylieden

qualic vande vesten ofte wallē te smijten warē geweest: Sy zijn de borgers eñ soldatē wtermate seer behulpsaem geweest: Wāt sy brachten aen / Cruyt / Loot / Peck-reepen / Menc-yzers / Steenē / stroo / byer / Wijn / eñ veelderley noodige dinge meer /tot resistentie van de vyant: Ja daer zijn sommige vrouwē geweest / die hare cleyne siecke kinderkēs wt der wiegē name / eñ gebruyctē de selve wiegē in plaetse vā mandekens / overmits sy ands niet by der hant eñ hadden eñ brachtense also / geladen zijnde met steenē op de wallen. Nu / de andere cleynhertige vrouwe eñ kindere / hebbē haer int openbaer op't middē der strate / vallende op hunne knyen / begevē ten gebede / heffede hare oogē eñ handen op na den Hemel / vechtende also met de Wapens des geloofs voor ons tot Gode. De Innewoondere / die by allē bekēt zijn roomsche Catholijcke te wesen / hebbe hun oec niet min als de andere / ae de wallen late vinden / roepende: *Slaet doot de schelmen / slaet doot de dievē / eñ laet ons doch niemant van haerliedē gevangen neme / maar al doot smijten* / eñ hebben also meer als de andere borgers om des vyants onderganc geroepē.

De ruyteren des vyants, staende inde Zant-strate, hoorende hun eygen volc de trommelen slaen binnen der stadts voorsz wallen . hebbē stracx de trompetten daer tegēs gestekē / eñ zijn also op staende voet na de stadt geapprocheerd om inne te comen: Maer God heeft ter selver tijt / allē den gene die tot defentie der selver stadt ware vechtēde / merckelicke stercheyt gegevē. De voorsz Heere Ridder Gouverneur Bax heeft niet geweest als de slaperige in dese stormē eñ bloedige assaultē, maer persoonlijcke hem over al int veorste gepresenteert / te peerde sittēde / also hy qualic te beene is / overmitd diversche gebrekē eñ quetsuerē / die hy in voorledē tijden (int voorstaen eñ welvare deser vereenichde Provintien) voor zijne vyant behaelt heeft: Houdende dē teugel oft toom zijns Peerts met

zijne zabel in de slincke hant / eñ met de rechte hant de Pecrinalen / die by syne dienaarẽ eñ Moor / geladen eñ gespannen werdẽ / daer hy den vyant mede heeft helpẽ chargerẽ tot defentie vande voorsz stadt: De soldatẽ gecourageert / roepende: *Courage courage / t'sa borgers lustich soldatẽ*/ dewelcke in geene wegẽ eñ flauden / met schieten / stekẽ / worpen met Balkoenen / brandende Pec-reepen / Menc-yzers / met steenen eñ brandende stroo. De E. Magistraet / eñ de Kerckẽ-dienaers deser stadt / eñ zijn ooc niet int achterste geweest,/ maer hebbẽ hun als de meeste vvoecht daer de slagẽ geen gebrec eñ warẽ / gevende de borgers eñ soldaten couragie.

Eñ Claes Luytsz Capiteyn over de Compagnie vã Amstelredã / de wacht hebbende met zijne Compagnie op t'voorsz Beck-af / heeft hem ooc seer vromelicke gequeten / want so haest als hy den vyant na dẽ voorsz Polder sach maecherẽ / heeft zijne soldaten in goede ordẽ gestelt / eñ daer op seer lustich doẽ vyer gevẽ / so dat den vyant van daer niet eñ conde scheyden sonder te hebbẽ een groote menichte van doodẽ eñ gequetstẽ / die sy op ettelicke wagens mede namen.

Aen de bosch-poorte was dẽ vyant alreede over de palissaden der vesten / eñ int opclimmẽ der wallẽ / met honderdẽ / maer de borgers noch de soldatẽ en condense niet gewaer wordẽ / overmits de groote duysterniz / wt die dat het een weynich regende: maer na dat sy achterdencken cregen / dat den vyant soude mogen onder de wallen zijn / hebbẽ stracx groote menichte vã brandende stroo over de borstweere in de vestẽ geworpẽ / door welcke middel syliedẽ den vyant seer bescheydentlic sagen / eñ hebbẽ stracx daer op met alle hunne macht gedechargeert / nae welcke ontdeckinge dẽ vyant hare brandende lonten wt hunne blecke kokers trocken / eñ lichten even als of men in eenen gloeyenden oven hadde gesien. Emmers sy hebbẽ met schande moeten af trecken / latẽde hier doot den Baroen

d'Armesthein geboren van Styria / met noch negē Capiteynen / eñ ontrent 100 dooden / die hier in dry putten begraven zijn; eñ daer eñ boven laghen alle wegen tot by Antwerpen toe / bezaeyt met doode lichamen / die van hare quetsueren onderweghen ghestorven zijn / eñ in andere verscheydē wegen / daer in sy vdoolt ware / zijn noch seer vele doode gevonde ongeplondt / in sommige plaetse in de veertich / sommige min eñ sommige meer.

Alles wat de borghers eñ soldaten hebben connen becomen eñ int leven vinden (gheduerende de furie) hebben sy by den leven niet verschoont / maer al doot gesmetē. Eyntelijcken / hebben sy hare wagens / die sy herwaerts brachtē / geladen zijnde met allerhande amunitie vā Oorloge / wederomme naer Antwerpen bevrachtet eñ geladen met doode ende gequetste lichamē / tot meer als achtendertich wagens in getale: Hebbende oock de arme Huyslieden onderwegen Antwerpen ghedwongen de dooden (van geene merckelicke offitie zijnde) te begrave. Doch zijn versekert / sommige der selver wagenen met 12, 13 eñ 14 so doode als gequetste lichamen zijn geladen geweest.

De kogels die by den vyant gheschoten zijn geworden / waren gevalscht eñ ghefenijnicht: Want de gene die daer mede gequetst zijn geweest / te weten / eenen borger / is daer af ghestorven / al hoe wel met geen doodelicke wonde eñ was: eñ hebbē boven dien niet meer als noch eenen soldaet verloren : Dit is al t'samen het verlies dat wy onder onse borgers eñ soldaten hebben gehad.

D'overste Conducteur hier van is geweest Mons Detereille, eñ was vergheleschapt met ontrent seven duysent voetvolcr eñ ontrent sesse hondert Ruyteren. De Almachtige ende ghenadighe God sy loff / prijs / eñ eere / die dese stadt eñ de Inwoonderen der selver / soor

ghetrouwelicken beschermt heeft / van nu aen tot inder eeuwicheyt /
Amen.